

Наукові перспективи
Видавнича група

HAPPY
Holidays

Bulletin of Science and Education

ВІСНИК науки та
освіти

ISSN 2786-6165 (ONLINE)

З Різдвом
Христовим
та Новим роком!

12(30) 2024

Видавнича група «Наукові перспективи»
Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

*(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*

Випуск № 12(30) 2024

Київ – 2024

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

"Bulletin of Science and Education"

(Series "Philology", Series "Pedagogy", Series "Sociology", Series "Culture and Art", Series "History and Archeology")

Issue № 12(30) 2024

Kiev – 2024

**«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка»,
Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»:
журнал. 2024. № 12(30) 2024. С. 1839**

*Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління
(Рішення від 31.12.2024, № 10/12-24)*

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022
№ 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології
(спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки
(спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від
23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології
(спеціальність - 035 філологія)**

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходиться застосування тематика наукового журналу

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)

Редакційна колегія:

- ✚ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✚ Афонін Едуард Андрійович - доктор соціологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, (Київ, Україна)
- ✚ Булатов Валерій Анатолійович - старший викладач кафедри дизайну Українського гуманітарного інституту, член спілки дизайнерів України
- ✚ Вакулук Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✚ Волошенко Марина Олександрівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Національний університет "Одеська політехніка" (Одеса, Україна)
- ✚ Вуколова Катерина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Дніпро, Україна)
- ✚ Головня Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Гончарук Віталій Володимирович – к.пед.н., старший викладач кафедри хімії та екології «Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини», (м. Умань, Україна)
- ✚ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)
- ✚ Колмикова Олена Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія" (Одеса, Україна)
- ✚ Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)
- ✚ Кошетар Уляна Петрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Куриш Наталія Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-навчальної роботи, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Чернівці, Україна)
- ✚ Линтвар Ольга Миколаївна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

- Борачук С.В.** 500
*ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З КІБЕРБЕЗПЕКИ В
УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ*
- Букатова О.М., Федорова О.В.** 514
*ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ОХОРОНИ ПРАЦІ НА ЗАНЯТТЯХ
ФІЗИЧНОЇ ХІМІЇ ТА АНАЛІТИЧНОЇ ХІМІЇ*
- Бутенко Н.С.** 527
*ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ТЕХНІЧНИХ
УНІВЕРСИТЕТАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ*
- Варченко Ю.Е., Меренков Г.А.** 537
*ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕДПРОЄКТНИХ РОБІТ ПРИ
ВИРОБНИЦТВІ РЕКЛАМНИХ ВІДЕОРОЛІКІВ*
- Васюгіна Т.М.** 545
*РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У
ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ*
- Вдовичин Т.Я., Сікора О.В., Кобильник Т.П.** 555
*РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПРИКЛАДІ
ПЛАТФОРМИ CANVA*
- Величко О.Б., Маковецька І.Г., Приймак С.І.** 570
*ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО МЕТОДИКИ МУЗИЧНО-ПЕДАГО-
ГІЧНОЇ ОСВІТИ*
- Вихор С.Т., Радченко О.Я.** 580
*ПРОЯВИ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ ЯК ІНДИКАТОРИ СУСПІЛЬ-
НИХ ПРОБЛЕМ В УМОВАХ ВІЙНИ*
- Войтюк Є.-Б.Б.** 595
МОДЕЛІ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
- Галів М.Д., Знак А.В.** 605
*МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БІОГРАФІЇ о. КЛИМЕНТІЯ
ШЕПТИЦЬКОГО (1869–1951) НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ:
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ*
- Глазова В.В.** 618
*СЕРВІСИ GOOGLE ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІД-
НИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ*

УДК 316.3462:355.4(470:477)"2022р..."

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-12\(30\)-580-594](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-12(30)-580-594)

Вихор Світлана Теодозіївна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, тел.: (0352) 43-58-80, <https://orcid.org/0000-0002-3416-9379>

Радченко Ольга Яківна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, тел.: (0352) 43-58-80, <https://orcid.org/0000-0003-3403-4172>

ПРОЯВИ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ ЯК ІНДИКАТОРИ СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню проявів гендерної нерівності в Україні в умовах війни, визначенню причин та напрямків змін. Показано, що проблеми існували ще до повномасштабного вторгнення: гендерні розриви щодо економічної та політичної участі та можливостей, освіти, оплати праці, здоров'я. Акцентовано увагу на проявах гендерної нерівності в освіті: горизонтальна та вертикальна сегрегація; складові «прихованого навчального плану». Аналіз статистичних даних засвідчив, що у зв'язку з війною, проблеми не лише залишилися, а й отримали нові прояви, наприклад, зміна гендерних ролей, переважаюча кількість аспірантів та докторантів чоловіків.

Опрацьовано аналітичні звіти національних статистичних даних та міжнародних документів за 2022-2024 рр. Результати досліджень демонструють, що в умовах війни збільшуються гендерні розриви в економічній та освітній сферах. В освіті у 2023/24 н. р. в Україні на рівні магістратури зберігався гендерний паритет, а попередні роки жінок було на 30%-40% більше. На рівні аспірантури, докторантури збільшується гендерний дисбаланс, зберігаються світові тенденції у виборі професійної освіти, які в умовах агресії лише посилюються (на початок 2022 року – 47% аспірантів-жінок, у 2023 – 11%). Із продовженням воєнних дій зростає психологічний тиск на всіх учасників освітнього процесу, знижується рівень успішності здобувачів освіти через домінуюче онлайн-навчання, безпекову ситуацію. Значно змінюється наповнення гендерних ролей підлітків, вони стають більш диференційованими за статтю. Зростає

кількість домогосподарств очолюваних жінками, які вимушені ставати годувальниками родини і виконувати значні обсяги неоплачуваної праці, зростає їх подвійне навантаження. Із посиленням мобілізації збільшується тиск на чоловіків: зменшення кількості офіційного працевлаштування у багатьох галузях; суттєве зростання вступників у заклади освіти, що спричинює значні гендерні розриви на деяких освітніх рівнях і надалі підсилює гендерну нерівність. Таким чином, прояви гендерної нерівності виступають індикаторами суспільних проблем в умовах війни.

Ключові слова: прояви гендерної нерівності, гендерний розрив, гендерна нерівність в освіті, гендерний паритет.

Vykhor Svitlana Teodoziivna PhD, Associate professor of the Department of Pedagogy and Education Management of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, tel.: (0352) 43-58-80, <https://orcid.org/0000-0002-3416-9379>

Radchenko Olha Yakivna PhD, Associate professor of the Department of Pedagogy and Education Management of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, tel.: (0352) 43-58-80, <https://orcid.org/0000-0003-3403-4172>

MANIFESTATIONS OF GENDER INEQUALITY AS INDICATORS OF SOCIETAL PROBLEMS IN THE CONDITIONS OF WAR

Abstract. The article is devoted to highlighting manifestations of gender inequality in Ukraine during wartime, identifying causes and directions of change. It is shown that the issues existed even before the full-scale invasion, including gender gaps in economic and political participation and opportunities, education, wages, and health. Particular attention is paid to manifestations of gender inequality in education: horizontal and vertical segregation, and components of the “hidden curriculum.” Statistical data analysis revealed that these problems not only persisted but also acquired new forms due to the war, such as shifts in gender roles and the predominance of male graduate and doctoral students. Analytical reports from national statistical data and international documents from 2022-2024 were reviewed. Research results demonstrate that gender gaps in economic and educational spheres have widened during wartime. In education, gender parity was maintained at the master’s level in the 2023/24 academic year in Ukraine, whereas in previous years, women outnumbered men by 30%-40%. At the postgraduate and doctoral levels, gender imbalance has increased, with global trends in professional education choices intensifying under

conditions of aggression (as of early 2022, 47% of postgraduate students were women; by 2023, this figure dropped to 11%). As the war continues, psychological pressure on all participants in the educational process grows, and academic performance declines due to the predominance of online learning and ongoing safety concerns. The gender roles of adolescents are significantly changing, becoming more differentiated by sex. There is an increase in the number of households headed by women, who are forced to become breadwinners and perform substantial amounts of unpaid labor, leading to increased dual workloads. With intensified mobilization, pressure on men rises, including a reduction in formal employment opportunities in many industries and a significant increase in enrollment in educational institutions, which exacerbates gender gaps at certain educational levels and further reinforces gender inequality. Thus, manifestations of gender inequality serve as indicators of societal issues during wartime.

Keywords: manifestations of gender inequality, gender gap, gender inequality in education, gender parity.

Постановка проблеми. Життя в умовах війни створює для громадян України багато загроз та викликів соціального, матеріального, психологічного характеру. Гендерні проблеми, «видимі» у мирний період, постають з іншого боку під час війни. Здавалося б, що поряд з смертю, каліцтвом, руйнацією, психічними розладами, депресіями, тривожністю, постійними ракетними та балістичними загрозами, ядерними залякуваннями, гендерні питання відходять на другий план. Люди, які втратили близьких, оселю, майно, мають порушений внутрішній стан та ритм життя можуть вважати, що проблеми гендерної нерівності є неактуальними та надуманими в даний період часу.

В освіті ще до початку повномасштабного вторгнення існували прояви гендерної нерівності, зокрема: відсутність паритету між чоловіками та жінками щодо займаних посад; більшість працюючих педагогів – жінки, однак серед керівного складу – більше чоловіків; у навчальному процесі існує «прихований навчальний план». Аналіз статистичних даних засвідчив, що у зв'язку з війною, проблеми не лише залишилися, а й отримали нові прояви, наприклад, змінюється наповнення гендерних ролей, переважаюча кількість аспірантів та докторантів є чоловіками тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

12 серпня 2022 р. Урядом схвалено «Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затверджено операційний план з її реалізації на 2022–2024 роки», «Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та

операційний план її реалізації до 2024 року». Ці факти підтверджують важливість гендерної проблематики та її актуальність.

«Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року – комплексний стратегічний документ, який визначає пріоритетні напрями консолідованих дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання для зменшення гендерної нерівності в усіх сферах життєдіяльності суспільства» [1]. Стратегія визначає чотири стратегічні цілі, які коригують напрями діяльності державного апарату та усіх суспільних інститутів з метою «ефективного та злагодженого функціонування національного механізму забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» (1 ціль) та «забезпечення жінкам та чоловікам рівних прав та можливостей людського розвитку у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури та спорту, тощо» (3 ціль); «забезпечення рівної участі жінок та чоловіків у різних сферах економічної діяльності, що створить підґрунтя для гальмування процесів росту рівня бідності населення, пов'язаних із агресією російської федерації в Україні» (4 ціль) [1]. Зазначимо, що ми фокусуємо увагу не на усіх цілях, оскільки проблема гендерної рівності є глобальною і має багато аспектів, які можна розглядати через аналіз статистичних даних у конкретній галузі, зокрема, освіті.

Також звертаємо увагу, що наша держава є підписантом значної кількості міжнародних законодавчих та нормативно-правових актів: Конвенції ООН, євроінтеграційних зобов'язань України, які покликані вирішувати проблеми гендерної нерівності в різних галузях суспільного життя, ринку праці тощо. Тому саме міжнародні організації стають фундаторами та ініціаторами низки досліджень, які стосуються просування та дотримання гендерної рівності, особливо у воєнних умовах.

Для докладного аналізу теми дослідження ми обрали «Глобальний звіт про гендерний розрив за 2022 рік», опублікований Всесвітнім економічним форумом, статистичні дані Державної служби зайнятості України, Державної служби статистики, Оперативний гендерний аналіз ситуації в Україні (серпень 2024 р.), підготовлений CARE International.

Метою даної статті є аналіз проявів гендерної нерівності в освітній сфері в умовах війни. Ми прагнемо дослідити чи змінюються і яким чином гендерні розриви на різних рівнях освіти в умовах повномасштабного вторгнення та з'ясувати їх причини, вивчити вплив війни на розподіл гендерних ролей різностатевих учасників освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Звіт Всесвітнього економічного форуму щорічно дає можливість сфокусувати увагу на порівняльному аналізі паритету між чоловіками та жінками у різних країнах та регіонах.

Глобальний індекс гендерного розриву (Global Gender Gap Index) вперше був використаний у 2006 році Всесвітнім економічним форумом для оцінки в чотирьох критичних областях можливої нерівності між чоловіками і жінками за допомогою 14 параметрів:

- 1) економічна участь та можливості;
- 2) освіта;
- 3) політичні можливості;
- 4) здоров'я та добробут.

Кожен показник входить з певною вагою в проміжний індекс по одній з чотирьох зазначених областей (підіндекс). Потім будується зведений індекс гендерної нерівності. Бали, набрані країнами в рейтингу гендерної рівноправності, можуть розглядатися як процентний еквівалент усунутого розриву між чоловіками і жінками, де 1 або 100% означає повну рівність, а 0 – цілковиту нерівність. Основним принципом є те, що вимірюються розриви між жінками та чоловіками, а не рівні їх ресурсів. Це робить ІГР незалежним від рівня розвитку країни.

Згідно даних Всесвітнього економічного форуму, опублікованих 13 липня 2022 року, в дослідженні ІГР взяли участь 146 країн, серед яких наша держава перебувала на 81 місці, а гендерний розрив в Україні становив 29% [2]. Станом на 2020 рік Україна перебувала на 59 місці зі 153 країн, що свідчить про погіршення ситуації. В пункті 1.5, де докладно розглянуті показники по регіонах, Європа займає друге місце за рівнем гендерного паритету – 76,6%, хоча жодної згадки про війну та її вплив на показники досліджень не вказано [2].

Аналіз гендерного розриву за показником економічна участь та можливості показують дані Державної служби зайнятості України, статус офіційно зареєстрованого безробітного мали 137,3 тисяч осіб, серед яких 28% становили чоловіки, а 72% – жінки (станом на 1 квітня 2023 року) [3]. Переважаюче жіноче безробіття може бути пов'язане з необхідністю стати на військовий облік чоловікам, тому вони менше реєструються у Державній службі зайнятості, працюють неофіційно.

Як ми зазначали вище, освіта є однією з критичних галузей можливої нерівності між чоловіками і жінками. Гендерний розрив у світі на рівні освіти у 2022 році був найбільш близьким (не вистачило 4,7 процентних пункти) до повного гендерного паритету і є однією з чотирьох галузей, яка лише за 22 роки найшвидше прямує до досягнення рівності. Україна за рівнем гендерного розриву в освіті перебувала на 53 позиції. У розділі 2.7 звіту Всесвітнього економічного форуму розглянуті гендерні відмінності у вищій освіті, неперервному навчанні та пріоритетності навичок. Протягом останніх п'яти років у всьому світі жінки частіше вступають у заклади

вищої освіти та закінчують їх. Дослідження 2019 року показало, що вища освіта надалі розділена за статевою ознакою. У період з 2013 до 2019 року гендерний розрив у ІКТ, інженерії та виробництві в основному залишався незмінний на користь чоловіків. Жінок у сфері охорони здоров'я, соціального забезпечення та освіти більше, але менше у STEM галузях, інформаційних і комунікаційних технологіях, інженерії та виробництві [2].

Гендерна нерівність виявляється переважно через різні можливості отримання професійної освіти, пов'язаної із стереотипним розподілом сфер діяльності, можливостями перепідготовки та підвищення кваліфікації, різниці в оплаті праці, підтвердженням чого є статистичні дані щодо гендерного розриву, невидимі відмінності в прийомі на роботу, умовах найму, організації праці. В умовах воєнного часу виникає багато нових організаційних (забрати дитину з навчального закладу в умовах тривалої тривоги), побутових (подача електрики, води згідно графіку) та внутрішньо-сімейних проблем (чоловік/жінка воює, має поранення), які більшою мірою лягають на жіночі плечі. Через воєнні втрати значно зменшується кількість працездатних чоловіків, що в майбутньому може спричинити до дестабілізації тих галузей, де вони переважають. Тому для освітньої галузі є актуальною проблемою вирівняти підготовку спеціалістів обидвох статей для різних галузей промисловості, сільського господарства, будівництва, управління.

Значний вплив на пошук роботи та вибір майбутньої професії чинять гендерні стереотипи. Вибір фаху відбувається на етапі вступу у навчальні заклади, тому проаналізуємо зміну індексу гендерного паритету серед учнів, слухачів та студентів закладів освіти України на основі статистичних даних сайту Державної служби статистики, залежно від навчального року (від 2010 до 2023) [4].

Дані на сайті подаються згідно рівнів освіти за МСКО, назви яких відрізняються від прийнятих у освіті у вигляді співвідношення кількості осіб жіночої статі до кількості осіб чоловічої статі (за методикою ЮНЕСКО). В дошкільній та початковій освіті на 2022/23 навчальний рік існує гендерний паритет між статями – 0,926 та 0,952 відповідно. 0,926 означає, що серед дітей які вступили в садок є 926 дівчат і 1000 хлопців. Ця тенденція спостерігається також на першому, другому етапах середньої освіти (на 2022/23 н.р.). Проте в період післясередньої, не вищої освіти співвідношення кількості осіб жіночої статі до кількості осіб чоловічої статі різко зменшується і становить 0,560 (на 2022/23 н.р.). Це свідчить про значні статеві відмінності у виборі професійного фаху. Виявлена диспропорція вимагає активної уваги освітян до вказаної проблеми, аналізу її причин та можливих наслідків на ринку праці.

Зазначимо, що вказана тенденція вимагає докладного гендерного аналізу згідно спеціальностей професійної освіти. Краща ситуація на рівні освіти за МСКО «Короткий цикл вищої освіти». Тут теж переважає чоловіча стать – 0,842 (на 2022/23 н.р.), що може бути свідченням стереотипу про те, що чоловіки є основними годувальниками родини. Отже, гендерні відмінності у виборі професійної освіти є передумовою гендерної нерівності в майбутньому та сприяють посиленню горизонтальної та вертикальної сегрегації в окремих галузях.

Варто звернути увагу на рівні освіти «Бакалаврат або його еквівалент» та «Магістратура або її еквівалент» (на 2022/23 н.р.), де відповідні показники 1,047 та 0,944, тобто майже однакова пропорція статей і спостерігаємо незначне зменшення кількості чоловіків у магістратурі. Якщо порівняти з минулими роками, то у 2020/21 та 2021/22 н.р. жінок у магістратурі навчалося майже на 40% більше (відповідно 1,431 та 1,403). Тенденція щодо співвідношення статей на рівні освіти «Магістратура або її еквівалент» (див. Рис. 1) [4].

Рис. 1. Індекс гендерного паритету на рівні освіти «Магістратура або еквівалент» упродовж 2010-2023 рр.

З початком війни та прискореним процесом мобілізації чоловіків, гендерний паритет у магістратурі вирівнюється, дані за 2023/24 н. р. на сайті відсутні. Однак, є інформація щодо кількості вступників до магістратури: згідно статистичних даних, до 2022 року було 7-8 тисяч осіб, а у 2024-му на

тестування подали заявки – 246 тис. осіб, з яких – 91 561 – це чоловіки (вік 25-60 років і наявність ступеня магістр чи спеціаліст). Ці дані ще раз підтверджують думку про пошук різних шляхів уникнення мобілізації [5].

Проте на рівні «Докторантура або її еквівалент» кількість чоловіків знову збільшується на 62% у воєнний час, порівняно із 2020-2022 рр., і становить 0,532 (на 2022/23 н.р.). Можна припустити, що причинами збільшення докторантів-чоловіків, як і в магістратурі, є воєнний стан і мобілізація. Зазначимо, що вагомою причиною може бути також вертикальна сегрегація, оскільки статус доктора наук суттєво вищий. Зміна індексу гендерного паритету у наповнюваності магістратури зображено на Рис. 2. [4].

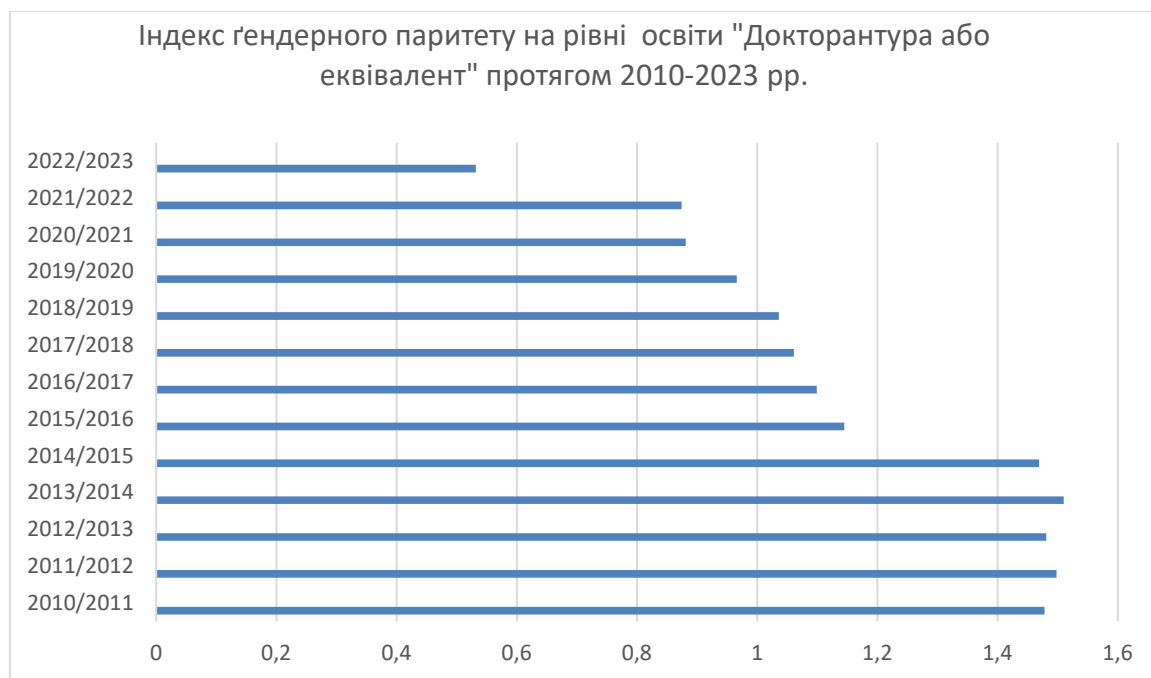

Рис. 2. Індекс гендерного паритету на рівні освіти «Докторантура або еквівалент» упродовж 2010-2023 рр.

Зазначимо, що на 1 січня 2022 року вступників чоловічої статі у віці 35-49 років, було 20,5 %, з них віком 35-39 рр. – 9%, 7% чоловіків віком 40-44 рр., 4,5% чоловіків віком 45-49 рр. Достатньо показовими є тенденції щодо прийому і випуску аспірантів у 2023 році за галузями знань відповідно до Переліку 2015 року [4].

У 2023 році до аспірантури було зараховано 18451 особа, з них 2041 жінка, що становить 11% загальної кількості осіб. Закінчили аспірантуру у цьому ж році 3888 осіб, серед яких 1874 жінки, або 48% жінок [4]. Звичайно, співвідношення статей дуже відрізняється, але вихідних даних про осіб, які

закінчили аспірантуру, немає. Чітко прослідковуються гендерні відмінності серед вступників та логічно припустити, що причиною є війна та можливість кар'єрного зростання

Спробуємо порівняти статеве співвідношення вступників до аспірантури у довоєнний та воєнний час. Кількість аспірантів на 1 січня 2022 року становила 26389 осіб, серед яких жінки становили 12306 осіб, тобто 47%. Таким чином, у довоєнний час зберігалася гендерна паритетність, тоді як у 2023 році зменшилася кількість аспірантів-жінок до 11%. Отже, війна та супутні з нею процеси чинять значний вплив на гендерний паритет у освіті, висвітлюють нові тенденції. Також суттєво відрізняється вибір фаху за галузями знань серед чоловіків і жінок, що є проявом горизонтальної сегрегації. Як видно з рисунку, серед усіх показаних (також не врахованих) галузей знань переважають чоловіки. Значна гендерна диспропорція небезпечна для просування гендерної рівності та підкреслює, що на вибір професії та майбутнього зростання і надалі чинять вплив гендерні стереотипи (див. Рис. 3) [4].

Рис. 3. Кількість чоловіків та жінок, зарахованих до аспірантури у 2023 році за галузями знань

Прикметно, що згідно даних дослідження гендерних співвідношень в освітній та науковій діяльності Н. Мезенцевої [6], яке проводилося упродовж 2009-2012 рр. можна відзначити, що для України характерне постійне зростання частки жінок серед аспірантів, але серед докторантів та

докторів наук переважають чоловіки і ця тенденція прослідковується також у 2022-2024 роках.

Співзвучними є дослідження М. Воровки, яка вивчала прояви гендерної нерівності в системі освіти України, як найвпливовішому соціальному інституті, що забезпечує ретрансляцію та формування гендерної культури особистості і суспільства в цілому [7]. Аналізуючи темпи фемінізації наукових кадрів вищої кваліфікації за період 1995-2012 рр., дослідниця зазначає, що «незважаючи на швидку фемінізацію, гендерна асиметрія серед фахівців вищої кваліфікації в Україні зберігає ясно виражений вертикальний характер – на кінець 2014 року жінки склали 52% кандидатів та лише 28% докторів наук [7, с. 56].

Проте, вертикальна сегрегація у науці свідчить також «про те, що фемінізація науки відбувається «знизу», від нижчих щаблів наукової кар'єри, незважаючи на вражаючі темпи зростання жінок із науковим ступенем доктор наук; ..., що саме за рахунок жінок відбувається омолодження науки; ... про зменшення престижу наукової діяльності та діяльності у галузі вищої освіти [7, с. 55]. М. Воровка вважає найяскравішим проявом гендерної дискримінації аналіз вищих щаблів наукової кар'єри (академік і член-кореспондент академії наук). Жінки складають 71,5% вчених, що здійснюють дослідження у галузі педагогічних наук, 69,8% кандидатів та 56,0% докторів педагогічних наук. Разом з тим, серед 62 дійсних членів Національної академії педагогічних наук жінок – лише 9 (14,5%), а серед 86 членів-кореспондентів – 21 жінка (24,4%) [7, с. 57].

Для більш узагальненого вивчення аналізу стану гендерної рівності в Україні під час війни пропонуємо ознайомитися з результатами нового міжнародного дослідження. Гендерний аналіз ситуації в Україні (на серпень 2024 р.) був підготовлений CARE International за підтримки Робочої групи з гендерних аспектів у гуманітарній діяльності (GiHA WG) і здійснювався від початку повномасштабного вторгнення в Україну в лютому 2022 р. [8]. Метою Оперативного гендерного аналізу (ОГА) є визначення поточних тенденцій, які виокремлені у минулих ОГА та зберігаються у 2024 р., вивчення гендерних ролей та обов'язків, пріоритети, доступ та потреби за окремими секторами, в тому числі освіти, захист населення.

В опитуванні й обговореннях у фокус-групах взяли участь 2 203 жінок, чоловіків, дівчат та хлопців-підлітків, люди з різною гендерною ідентичністю, а також 15 реєстраторів, які відіграли вирішальну роль у проведенні інтерв'ю в достатньо складних воєнних умовах. Первинні дані збиралися упродовж березня та квітня 2024 р. у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Харківській та Херсонській областях. Ці регіони були обрані з огляду на чисельність населення, яке потребує

допомоги, з додаванням трьох областей (Донецька, Херсонська та Запорізька) порівняно з ОГА в 2023 р.

Результатами дослідження визначено, що після повномасштабного вторгнення в Україну значно змінилися гендерні ролі та обов'язки, «кількість переміщених домогосподарств, очолюваних жінками, постійно зростала, а брак часу у жінок через дедалі більші обсяги неоплачуваної праці посилювався необхідністю ставати основними годувальниками сім'ї, оскільки дедалі більше чоловіків долучалися до військової служби [8, с.11].

У зв'язку з продовженням російської агресії змінився підхід до організації мобілізації. «Для чоловіків призовного віку наслідки цих кроків можуть бути пов'язані із посиленням суспільного тиску стосовно необхідності відповідати традиційним ролям «захисників» та розвитком стратегій ухилення, що можуть обмежувати їхній доступ до зайнятості та гуманітарних послуг, а також загального скорочення чисельності молодих чоловіків у складі робочої сили, яка вже є нестабільною. Це посилює тиск на домогосподарства, оскільки дедалі більше чоловіків залишаються вдома, і загальна напруженість у сім'ях зростає через загострення економічних факторів. Жінки також здійснюють свій внесок у військову службу: понад 62 000 жінок наразі служать у Збройних силах України, зокрема 5 000 жінок перебувають на передовій та 43 479 жінок – на військовій службі» [8, с. 16].

Попередній аналіз ситуації підтверджує гендерні розриви на різних рівнях освіти, проте це узагальнені дані в межах держави. На прифронтових територіях та територіях, де відбуваються воєнні дії, ситуація ще складніша.

Значний вплив війна чинить на освітній процес: брак очного навчання призводить до розвитку шкідливих механізмів пристосування та погіршення психічного здоров'я здобувачів освіти. Збільшення кількості годин на онлайн-навчання негативно впливає на членів сім'ї, які доглядають за дітьми, в більшості, жінок, які втрачають економічні можливості та збільшують подвійне навантаження. Підлітки беруть на себе дедалі більше дорослих обов'язків щодо ведення домашнього господарства, що посилює ризики у сфері їхньої безпеки та захисту, оскільки існують руйнування інфраструктури, необхідність допомогти по догляду за молодшими дітьми, людьми похилого віку та людьми з інвалідністю. «Дівчата під час фокус-групових дискусій повідомляли, що витрачають більше часу на домашні справи та догляд за молодшими братами та сестрами, тоді як хлопці наголошували, що вони допомагають підтримувати домогосподарство та працюють на землі, у сільському господарстві та піклуються про худобу. Загалом, підлітки повідомляли про збільшення обсягу обов'язків, які

раніше брали на себе дорослі, що впливає на їхній добробут та дозвілля; хлопці також наголошували на відчутті обов'язку піклуватися про сім'ю» [8, с. 28-29]. Важливе значення має залучення дорослих та дітей до подолання гендерної нерівності. З цією метою політика Європейського Союзу та України, як підписанта документів Ради Європи щодо прав людини та гендерної рівності, буде доповнюватися новими напрямками та стратегіями, зокрема, «Стратегією Ради Європи з прав дитини (2022–2027 рр.)» та «Стратегією молодіжного сектору Ради Європи до 2030 року».

«Станом на травень 2024 р. лише половина шкіл в Україні мали можливість забезпечувати для дітей навчання за денною формою, частково через відсутність безпечних укриттів у будівлях навчальних закладів. З 2,7 млн дітей, які регулярно відвідують школу, понад 620 000 досі навчаються дистанційно, а майже 300 000 – у гібридному форматі (поєднуючи денну та онлайн-форми навчання). Проте діти, які відвідують школу особисто, також стикаються з перервами в освітньому процесі під час повітряних атак, оскільки укриття, зазвичай, не обладнані для навчання» [8, с. 28]. Значна частина респондентів стурбовані переважачим онлайн навчанням, в той час як частка очного навчання збільшилася лише на 2% порівняно з минулим роком [там же]. Опитані учні та їх батьки стурбовані потенційними довгостроковими наслідками поточної гібридної моделі освіти, відсутністю соціальних зв'язків, та підсиленням стресових факторів. «Загалом, результати навчання після закінчення середньої школи у дівчат переважно вищі, ніж у хлопців, але 20% респондентів/ок опитуваних домогосподарств зазначили, що впродовж останнього року результати навчання дітей погіршилися. Згідно з іншим дослідженням, 63% педагогічних працівників відзначили зниження рівня успішності, що свідчить про негативний вплив війни, яка триває, на стандарти освіти. Загалом, середня освіта в Україні, яка є сектором з переважно жіночим працевлаштуванням, стикається з величезними викликами. До них належать часті знеструмлення та проблеми з інтернет-з'єднанням, необхідність надавати додаткову емоційну підтримку та здійснювати нагляд за учнями, неубезпечене робоче середовище, збільшення тривалості робочого дня через брак персоналу та неконкурентоспроможна заробітна плата, що особливо впливає на рівень життя переміщених вчителів та тих із них, у кого пошкоджене житло. Станом на жовтень 2023 р. 7 500 вчителів, які викладали в школах України до повномасштабного вторгнення, залишалися за кордоном. Хоча їх чисельність скоротилася порівняно з ситуацією наприкінці 2022 р., коли за кордоном перебували 12 000 вчителів, немає достовірних даних, які б давали змогу оцінити, чи пов'язано це з поверненням учителів до України чи з розірванням трудових договорів [8, с. 29].

Висновки.

Таким чином, аналіз ситуації щодо гендерної рівності в умовах війни підтверджує наше припущення про те, що зростає гендерний розрив, як продемонстровано у висновках звіту Всесвітнього економічного форуму та національних статистичних даних.

В освіті у 2023/24 навчальному році в Україні на рівні магістратури зберігався гендерний паритет, порівняно з двома попередніми роками жінок, які вступали в магістратуру було на 40% більше. На рівні аспірантури та докторантури збільшується гендерний дисбаланс, зберігаються світові тенденції у виборі професійної освіти, які в умовах агресії лише посилюються. Кількість аспірантів-жінок на 1 січня 2022 року становила 47%, тоді як у 2023 році зменшилася до 11%. Це відбувається на тлі яскраво вираженої вертикальної сегрегації в системі освіти упродовж останніх десятиліть, що підтверджується дослідженнями інших вчених.

Із продовженням воєнних дій зростає психологічний тиск на всіх учасників освітнього процесу, знижується рівень успішності учнів, який обумовлюється переважаючим онлайн-навчанням, безпековою ситуацією. Для педагогів, окрім забезпечення належного рівня сформованості компетентностей здобувачів освіти в умовах постійних освітніх реформ на фоні війни, викликами є необхідність моральної підтримки та емоційного стану значної кількості учнів, збільшення обов'язків, неконкурентна заробітна плата, зростання кількості мігрантів та внутрішньо переміщених осіб. Значно змінюється наповнення гендерних ролей як для дівчат, так і для хлопців підліткового віку, вони стають більш диференційованими за статтю. Збільшується кількість домогосподарств, очолюваних жінками, які вимушені ставати годувальниками родини і виконувати значні обсяги неоплачуваної праці, збільшується їх подвійне навантаження. Із посиленням мобілізації збільшується тиск на чоловіків, багато галузей залишаються без офіційного працевлаштування чоловіків, за рахунок різного роду схем різко зростає кількість чоловіків, які вступають у заклади освіти, що спричинює значні гендерні розриви на деяких освітніх рівнях і надалі підсилює гендерну нерівність. Таким чином, прояви гендерної нерівності виступають індикаторами суспільних проблем в умовах війни.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямі є вивчення можливостей протидії усім формам насильства, у тому числі пов'язаному з конфліктом (друга ціль Державної стратегії забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків до 2030 року) та ролі освітніх закладів у цьому процесі.

Література:

1. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriadom-skhvaleno-derzhavnu-stratehiiu-zabezpechennia-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostei-zhinok-i-cholovikiv-na-period-do-2030-roku>
2. Global Gender Gap Report 2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf
3. Державна служба зайнятості України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua/stat>
4. Державна служби статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Оновлені правила вступу на навчання до аспірантури у 2024 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/news/onovleni-pravyla-vstupu-na-navchannia-do-aspirantury-u-2024-rotsi>
6. Мезенцева Н. І. Гендерні співвідношення в освітній та науковій діяльності [Електронний ресурс] / Наталія Мезенцева, Ольга Кривець // Гендер і географія в Україні: Монографія. – К.: Ніка-Центр, 2013. – 194 с. – Режим доступу: <https://subjectum.eu/geographic/mezenceva/index.html>
7. Воровка М. І. Щодо гендерної нерівності в системі освіти України [Електронний ресурс] // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (14–16 червня 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Ред.-упоряд. Дубяга С. М., Чорна В. В., Яковенко І. О. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. – С. 55-59. – Режим доступу: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Poradich%20_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf
8. Оперативний гендерний аналіз. Україна, серпень 2024 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.care-international.org/sites/default/files/2024-09/RGA_Ukraine_UKR_Version_web.pdf

References:

1. Derzhavna stratehiia zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv na period do 2030 roku. [State Strategy for Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men for the Period up to 2030]. [www.kmu.gov.ua](https://www.kmu.gov.ua/news/uriadom-skhvaleno-derzhavnu-stratehiiu-zabezpechennia-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostei-zhinok-i-cholovikiv-na-period-do-2030-roku). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/uriadom-skhvaleno-derzhavnu-stratehiiu-zabezpechennia-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostei-zhinok-i-cholovikiv-na-period-do-2030-roku> [in Ukrainian].
2. Global Gender Gap Report (2022). [www3.weforum.org](https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf). Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf [in English].
3. Derzhavna sluzhba zainiatosti Ukrainy. [State Employment Service of Ukraine]. [www.dcz.gov.ua](https://www.dcz.gov.ua/stat). Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua/stat> [in Ukrainian].
4. Derzhavna sluzhby statystyky. [State Statistics Service]. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Operatyvnyi hendernyi analiz. Ukraina, serpen 2024 r. [Operational gender analysis. Ukraine, August 2024]. [www.care-international.org](https://www.care-international.org/sites/default/files/2024-09/RGA_Ukraine_UKR_Version_web.pdf). Retrieved from https://www.care-international.org/sites/default/files/2024-09/RGA_Ukraine_UKR_Version_web.pdf [in Ukrainian].

6. Mezentseva, N.I., & Kryvets, O. (2013). Henderni spivvidnoshennia v osvittii ta naukovii diialnosti [Gender Ratios in Educational and Scientific Activities]. *Hender i heohrafiia v Ukraini: Monohrafiia – Gender and Geography in Ukraine: Monograph*. Kyiv: Nika-Tsentr. Retrieved from <https://subjectum.eu/geographic/mezenceva/index.html> [in Ukrainian].

7. Vorovka M. I. (2018) Shchodo hendernoi nerivnosti v systemi osvity Ukrainy. [On gender inequality in the education system of Ukraine]. S.M. Dubyaga, (Eds.), *Osobystisno-profesiinyi rozvytok vchytelia v umovakh realizatsii Kontseptsii Novoi ukrainskoi shkoly – Personal and professional development of a teacher in the context of the implementation of the Concept of the New Ukrainian School: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference with International Participation (June 14–16, 2018, Melitopol, Ukraine)* (pp. 55-59). Melitopol: FOP Odnorog T.V. Retrieved from https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf [in Ukrainian].

8. Onovleni pravyla vstupu na navchannia do aspirantury u 2024 rotsi. [Updated rules for admission to graduate school in 2024]. *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/news/onovleni-pravyla-vstupu-na-navchannia-do-aspirantury-u-2024-rotsi> [in Ukrainian].